

מיצוב שירות המילואים בתפיסת בטחון מתעדכנת

אלוף גבי אשכנזי, סגן הרמטכ"ל, צה"ל

"ביטחוננו בנוי קודם כל ובעיקר על חיל המילואים ...

על עם לוחם, על עתודות שיגויסו במהירות בשעת הצורך."

(בן גוריון, 1949).

בטחונה הלאומי של מדינת ישראל נשען לא רק על עוצמתו של צה"ל, אלא גם על הכלכלה, החברה, החינוך וכן, על חוסנו של העם. עם זאת, ליבת הביטחון שלנו היא הכוח הצבאי. היכולת הביטחונית של מדינת ישראל נשענת על צבא ההגנה לישראל ועיקר כוחו של הצבא הם אנשי המילואים.

מערך המילואים מהווה עומק אסטרטגי צבאי, המאפשר למדינת ישראל יכולת של קיום צבא גדול, מהיר גיוס, מודרני ומוכן למלחמה כוללת, זאת ללא נשיאה בנטל אנושי וכלכלי של צבא קבע עתיר ממדים.

הצבא מתבסס על גרעין סדיר קטן יחסית, שתפקידו מתמקדים בביטחון שוטף, הכשרה, אימון ובשעת מבחן בלימת האויב. מערך המילואים מהווה כוח משלים להשלמת מאמץ המגנה ומעבר למתקפה והכרעה.

היעד והחזון להפעלת מערך המילואים הנו "לחירום בלבד" ובמהלך השנים לאימונים ולשמירה על כשירות ומוכנות ליום פקודה. מעצם הימצאותנו בעימות מתמשך, עימות מוגבל, אשר נכפה עלינו, נדרש שילובם של חיילי המילואים בלחימה, לצד הכוחות הסדירים. יחידות המילואים מאפשרות את אורך הנשימה הצבאי לו אנו נדרשים בעימות זה.

על מנת לממש את היעד ולאפשר הקלה על חיילי המילואים, פועל צה"ל במגוון מהלכים, ביניהם הקמת יחידות סדירות חדשות ע"י מיצוי עמוק יותר של המתגייסים, הגדלת העומס על מערך הלחימה הסדיר, תוך פגיעה באימוניהם והשקעה באמצעים טכנולוגיים מתקדמים חליפי כוח אדם. בהיבט הפרט, סוכמו במסגרת "פורום המילואים", תהליכים וכיווני פעולה ממוקדים לטיפול במערך זה.

מהלכים אלו מאפשרים את המשך מתן הביטחון הנדרש למדינת ישראל, תוך צמצום הקריאה לחיילי מילואים והפגיעה במשק.

קבוצה מצומצמת יחסית של אנשי מילואים, נשאה ותמשיך לשאת בעול הביטחוני לצד חיילי הסדיר. במישור הערכי, ייתכן כי במקום הערכים עליהם התבסס בעבר מודל המילואים, יש מקום לדבר היום על ערך שונה, והוא **ערך ההגינות החברתית**. כלומר, באם המיעוט עוסק במשימות לאומיות לטובת הכלל, יש לפצות מיעוט זה ולהכיר בתרומתו הייחודית. עיקרון ההגינות מבוסס היטב בסיסמא "פיירות במקום פראירות". לעיקרון זה חייבים להיות שותפים החברה והצבא, גם יחד, משום שמשרתי המילואים הנם **"מיעוט שהוא נבחרת"**.

אנשי המילואים בצה"ל –

מציאות נמשכת

אלוף (מיל.) גדעון שפר

לאורך שנות קיומה של מדינת ישראל, עולה ומתחדדת שאלת מבנהו של צה"ל, הרכבו האנושי, תפקידיו הביטחוניים והחברתיים ולאן פניו בתחומים אלה.

המציאות של ביצוע שירות מילואים רחב היקף, בו בכל שנה משתתפים אותם אנשים, כאשר מדינת ישראל עוברת שינויים חברתיים, ערכיים מלווים בסימני שאלה וסימני קריאה, מקרינה על עצם הצורך בשירות מילואים וזכות קיומו.

הציפייה לצבא מקצועי, אשר ייתר את שירות החובה ויחד עמו את שירות המילואים הולכת וגדלה. המצב בו אחוז הולך וקטן משרת בפועל במילואים, "אני היחיד בבלוק/בשכונה הפראייר" נעשה מושג שגור ואולי גם נכון, מציב איום על המשך הדרך ועל יכולת המימוש של שירות זה בעתיד.

אי אפשר לנתק את שירות המילואים משירות החובה. ברור לכל מתגייס/ת למקצוע לחימה שהוא גם האיש/ה שייקרא בהמשך לשירות המילואים. האם כתוצאה מכך אנו רואים רצון קטן יותר לשרת בתפקידים קרביים בשירות הסדיר?! האם כתוצאה מכך לא תהיה בעיה לגייס גדוד מילואים בצו קריאה חריג?! האם לאורך זמן יימשך מצב חיובי זה?! כן, במידה ונשכיל לפעול כדי לאפשר שימור המצב. מדינת ישראל במזרח התיכון מוקפת מדינות שהיו שמחות לו לא הייתה כאן ישראל. מצב זה אינו צפוי להשתנות בזמן קצר. אין לישראל דרך אחרת מאשר להיות חזקה כלכלית, חברתית וביטחונית כדי לקיים עצמה לאורך זמן ובפריחה כאן, זו ארצנו. לא נראה באופק הקרוב שניתן להתבסס על שירות התנדבותי בלבד, בהיבט הערכי, בהיבט הכלכלי וכמובן בהיבט הביטחוני; אין ביכולת המדינה לתת מענה דרך צבא סדיר בלבד. אין לנו רשות לוותר על האכיפות המגיעות לצה"ל דרך שירות החובה, משם גם לשירות המילואים. כל יתרונותינו לאורך זמן במזרח התיכון נסובים על איכות זו. האם היא תימשך כאשר הצבא יהיה מקצוע בלבד?! אין לכך תשובה מוחלטת בעת הזו. כעם החפץ חיים לא נכון עתה להעמיד שאלה זו במבחן, אין לנו זכות להיכשל, לכן נמשיך להיאחז בפתרון הקיים ואותו צריך לקיים על כל המשתמע מכך.

קשת הפתרונות מורכבת מהתייחסות נכונה לחייל המילואים המשרת, תגמולו הראוי וההכרה של המדינה בתרומתו מעבר לאחרים. הרי לא נקרא למילואים למי שאיננו זקוקים לו. אחוז המשרתים בפועל ימשיך לרדת ולכן נהיה מחויבים לטפל באותם משרתים בדגש הולך ועולה עם ממד הזמן והאחוז הקטן של המשתתפים בשירות המילואים.

**– מערך המילואים והחברה הישראלית –
מגמות, רפורמות ומהלכים נדרשים**

תא"ל ד"ר אריאל היימן

מערך המילואים מהווה מרכיב מרכזי בכוחו ובחוסנו של צה"ל ושל החברה הישראלית בכלל. למרות ההכרה העקרונית והמתמשכת בחשיבותו של המערך על ידי גורמים בחברה הישראלית, יותר ויותר חברות, גופים ציבוריים, מעסיקים קטנים ואחרים, מקשים על יציאתו של איש המילואים לשירות: פיטורי עובדים, איומים בפיטורין או באי-קידום, ואמירות חברתיות ("הפראייר המשרתי"), מקבלים ביטוי הולך וגובר בשיח הציבורי ובאופן מעשי. ניתן לצייר את תחושת המשרתים במטפורה הבאה: "הרוח הגבית" שנשבה בגבם של ההולכים לשירות מילואים נחלשת ובמקרים מסוימים אף הופכת להיות "רוח נגדית", מעכבת. החלשות המעטפת התומכת פוגעת ללא ספק בחוסנו של מערך המילואים ובמוטיבציה של איש המילואים לשרת.

שני סוגים של רפורמות צבאיות הנוגעות למערך המילואים מתרחשות בשנים האחרונות ומובלות על ידי סגן הרמטכ"ל. רפורמה אחת עוסקת ביעול ובשיפור המבנה, יעוד וצורת ההפעלה של מערך המילואים, והיא נובעת מהתמורות במצב הביטחוני והכלכלי של המדינה. הרפורמה האחרת עוסקת בשיפור היחס לחייל המילואים וליחידתו: אימון, ציוד, תנאי שירות, תגמול, טיפול, יחס אישי, ועוד.

שתי מגמות כלליות אלו, של סחף חברתי ביחס למשרתים במילואים ההופך בעת הכלכלית הנוכחית להיות גלוי ודומיננטי יותר ויותר, ושל שיפורים בתוך צה"ל ביחס לאיש המילואים ולמערך כולו, נמצאות ביחס הפוך זו לזו. במציאות זו, השיפורים הצבאיים החיוביים לכשעצמם, לא יצליחו לגשר לאורך זמן על הניכור החברתי ההולך ומתרחב.

בשל כך, נדרש שינוי בסדרי עדיפויות חברתיים תוך מתן ביטוי מוחשי ברור להכרה במרכזיותו של מערך המילואים בכלל והחייל הבודד בפרט. הביטוי לכך צריך להיות במיצוב חברתי ראוי של המשרתים בהובלת הממשלה והרשויות השלטוניות, ובתגמול ממשי וראוי למשרתים השייכים לקבוצה הקטנה הנושאת בעיקר נטל שירות המילואים. יחד עם זאת, יש לראות חשיבות קריטית לכך שתכנון השינויים יתבסס על חשיבה ופעולה משותפים של המערכות השונות, לגבי דרך הטיפול הראויה והשלמה במערך המילואים (כעין 'עסקת חבילה' חברתית-צבאית).

יש להדגיש כי לעולם יהיה על הדרג השלטוני והמערכות החברתיות לשאת באחריות לשיפור הטיפול בפן האזרחי, המשפחתי והחברתי, של השירות במערך המילואים דרך הדגשת המשרת עצמו.

תמורות במערך המילואים: השלכות ארגוניות וחברתיות אפשריות

פרופ' סטיוארט כהן, אוניברסיטת בר - אילן

צה"ל אינו הצבא היחידי הנשען על מערך מילואים; ייחודו בכך שרובו של מערך המילואים ניזון מבוגרי שירות חובה. כתוצאה מכך, רווחת צורת חשיבה הנוטה להתייחס לקשר בין שירות החובה לשירות המילואים בצורה ליניארית-כרונולוגית. מזכר זה מבוסס על דרך ניתוח חליפית ו"מבנית", שמטרתה לבחון את השפעת התמורות המתרחשות במערך המילואים על המערך הסדיר.

על פי המגמות הנוכחיות התמורות העיקריות הן:

- גיוס מצומצם יותר של חיילי המילואים מתוך המאגר הפוטנציאלי של המערך כולו.
- שיפור התנאים והתגמולים הניתנים למשרתים במילואים, בפרט בדרג הלוחם.
- הגדרה ממוקדת יותר של תפקידי מערך המילואים, מתוך כלל המשימות של צה"ל.

צפוי כי תמורות אלו יבואו לידי ביטוי בשני מישורים: הארגוני והחברתי.

1. במישור הארגוני:

ייצור מערך מילואים בעל מאפיינים ייחודיים, השונים מאלה של מרבית הכוח הסדיר. מערך זה יטפח תדמית של מסגרת עילית, הזוכה ליחס ההולם את תפקידה. גישה זו תחלחל אל תוך המערך הסדיר ותחייב שיפור התנאים והתגמולים הניתנים למשרתים גם בו.

2. במישור החברתי:

המשרתים במערך המילואים יצטיירו, ולא רק בעיני עצמם ומשפחותיהם, כמומחים המיומנים לתפקידים ספציפיים, הן במערך הלוחם והן בדרגים הלוגיסטיים. גישה "מקצועית" זו תעמוד בסתירה לתפיסה המסורתית הרואה את צה"ל כצבא העם, הממלא גם משימות בעלי גוון אזרחי-חברתי מובהק (חינוך משלים, קליטת עליה, טיפול באוכלוסיות מיוחדות וכדומה). צה"ל יעדיף ליישב מתח זה על ידי אימוץ דגם "ההתמקצעות" גם במערך הסדיר.

שירות המילואים והחברה הישראלית: שורשי המשבר הנוכחי וכיצד הרפורמות המתוכננות יחריפו אותו בעתיד

ד"ר יגיל לוי

מדיניות הניהול של מערך המילואים מאופיינת מאז שנות ה-70 בסתירות פנימיות המולידות משברים.

הסתירה של שנות ה-70 בין הכבדת הנטל ובין התגברות הלחצים החומריים בחברה הישראלית, קיטון התועלת החברתית משירות צבאי וקיטון במיפס האיום הסובייקטיבי הולידה את הרפורמה של שנת 1985. במסגרתה הועבר נטל התקצוב של ימי המילואים מהביטוח הלאומי לצבא וכך הוכפף הניהול של מערך המילואים לכלליה של כלכלת השוק.

עתה התהוותה סתירה חדשה בין ציווייה של כלכלת השוק: חיסכון כספי לצבא במחיר אי-שוויון בנשיאה בנטל השירות, המכביד כלכלית על המעמד הבינוני, שהוא הנושא בעיקר הנטל. התוצאה הייתה עלות גבוהה יותר של תיחזוק מערך המילואים עקב לחצים של אנשי המילואים לתגמול חומרי, לחלוקת נטל ולבררנות פוליטית של המשימות הצבאיות.

סתירה פנימית זו, שהוחרפה במהלך אינתיפאדת אל-אקצה, הביאה בהדרגה למסקנה כי בהיעדר שינוי מבני, מודל המילואים המסורתי יקרוס, ככל שהוא מתנהל מול וקטורים חזקים ממנו בדמות לחציו של המעמד הבינוני. לכן מתגבשת בהדרגה רפורמה חדשה שעיקרה מעבר הדרגתי לצבא מילואים התנדבותי-מקצועי.

לצד הקלה קצרת-טווח, בטווח הבינוני תיווצר סתירה חדשה בין האוניברסאליות של הצבא ובין העמקת הכפפתו לכללי ההתנהלות של כלכלת השוק. ביטוייה העיקרי יהיה התהוות צבא של פריפריות חברתיות החשוף לתסיסה חברתית וחדיר למאבקים בעלי אופי חלוקתי, מבודד ומנוכר לחלק גדול מהחברה, שמרן ו"ניצני" עד כדי חרפת המתח עם הדרג המדיני. כך תיסלל הדרך לרפורמה חדשה של מערך המילואים, הפעם יסודית ומקיפה מקודמותיה.